
volutie onder Troelstra en de doodende ziekte de Spaansche Griep (...).

En daarmee keerden de Nederlanders weer terug naar hun eigen besognes.

Afsluiting

Uit de voor deze bijdrage gebruikte bronnen kan worden opgemaakt, dat de inzet van de lokale katholieke kerk beperkt lijkt te zijn gebleven. Deze inzet was vooral gericht op plotselinge nood-situaties, met name het gebruik van kerkgebouwen voor nachtelijk onderdak – mits overdag weer bruikbaar voor de eredienst. Voor de vluchtelingen die langer bleven werd vooral de zielzorg waargenomen – voor zover er geen Belgische priesters bij de vlucht waren meegekomen. Uit het memoriale van de Mariaparochie te Bergen op Zoom valt op te maken dat zielzorg onder de Belgische vluchtelingen en geïnterneerde soldaten de aandacht had van kardinaal D. Mercier via de door hem afgevaardigde priester August Bruynseels, die de zielzorg voor de Belgen op poten moest zetten.¹⁹

Opvallend is ook dat de Nederlandse clerus geen hoge pet op had van het geloofsleven van de Belgen. Daarbij moeten wij ons echter realiseren dat de Nederlandse katholieken zich in die jaren volop aan het emanciperen waren – men denke aan het volkspetitionnement van 1878 en de onderwijspacificatie van 1917 – en dat hun kerkbetrokkenheid daardoor extra groot was.

¹⁹ Deze Bruynseels publiceerde in Leiden in 1916 een bundeling van documenten met betrekking tot de onaanvaardbare wijze waarop de Duitsers in de oorlog met de Belgen omgingen getiteld *De Belgen als slaven weggevoerd*. Online te raadplegen: <http://www.flandrica.be/items/show/1233/>